

In teolog grischun rapporta

La baselgia reformada ungaraisa en Rumenia

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Adina puspè leg'ins d'acziuns svizras d'agid per pravedas reformadas en Rumenia. Talas novitads inditgeschan il pli savens toponims che tunan neolatins; quai para natiral, damai ch'il rumen deriva dal latin, sco il rumantsch, catalan, spagnol, talian etc. Vairmain sa tracti da lieus cun ina diaspora ungaraisa relevanta che po schizunt correspunder a la maioritad da la populaziun locala.** Er en tals cas è il sulet num uffizial il rumen; talas vischnancas datti cunzunt en la Transilvania da l'ost, al pe da las Carpatas, en las valladas sura dals flums Olt e Mures/Maros. La minoritad ungaraisa da Rumenia, cun var 1,6 milliun olmas, viva tranter las Carpatas da l'ost ed il cunfin cun l'Ungaria; ella cumpiglia ina maioritad catolica, passa 600 000 reformads e cuminanze pitschnas d'unitarists, pia protestants che refusechan la ductrina da la trinitad. La cretta reformada è sa derasada en Transilvania en il 16avel tschientaner, sut l'influenza da *Heinrich Bullinger* (1504–1575), plevon dal Grossmünster turitgais, in dals «babs» dal protestantissem reformà. Plevon *Jan-Andrea Bernhard* (Castrisch), suprastant da «Cretta en il segund mund» («G2W», Turitg), perscrutescha dapi onns l'istorgia dals tschientaners da relaziuns tranter las baselgias reformadas svizras ed ungaraisas. Dacurt ha'l publictà in essai davart la baselgia reformada ungaraisa en Rumenia (1). I suanda in resum commentà da lez artigel; ils plis toponims stattan l'emprim en la furma uffiziala rumena e lura per ungarais.

Sultans protegian confessions cristianas

Igl ha entschavì 1529, cur che János (Gion) Szapolyai († 1540), retg da l'Ungaria, ha s'allià cun il sultan osman, renconuschend sia signuria. Ord ses reginam ha sa sviluppà il principadi da Transilvania/Erdély, vasal dal sultan enfin a 1690. La dieta da Turda/Torda 1568 «ha proclamà la libertad religiosa generala, perquai che .la cretta è il regal da Dieu' (...). Questa curiositad europeana è vegnida reala; en in pajais reveva la convivenza pli u main paschavla tranter quatter confessions renconu-

schidas ed ina tschintgavla tolerada» (2), numnadamain il catoicissem, trais furmas da protestantissem e l'ortodoxia. Suenten las terradas tircas en l'Ungaria ha l'imperatur Leopold (1640–1705) garantì 1690 al principadi la libertad confessiunala e l'autonomia economica e culturala. Pir il patg da Trianon 1920 cun l'annexiun da Transilvania a la Rumenia ha midà essenzialmain la situaziun dals Ungarais, oramai ina minoritad en il stadi unitari rumen. Ils protestants da linguatg ungarais han tuttina savì mantegnair lur facultad teologica en la segunda citad da Transilvania, Cluj-Napoca/Kolozsvár (318 000 olmas, 20 % Ungarais). Bernhard punctuescha: «Ils Ungarais reformads da Rumenia èn tuttafatg conscients da lur colliaziun teologica cun la reformaziun svizra. La 'Segunda confessiun helvetica' da Bullinger (1566) è restada lianta per la baselgia; plinavant vegn la giuventetgna anc adina preparada a la confirmaziun cun il 'Catechissem da Heidelberg', ed en mintga cult divin da dumengia recitesch'ins la confessiun dals putgads formulada da Jean Calvin (...). Ils plevons, scolads a la facultad teologica da Cluj-Napoca, vegnan savens confruntads en lur raspadas cun la baselgia e cultura ortodoxa» (p. 25). A Heidelberg (Germania), lezza giada chapitala dal Contadi palatin renan, han dus teologs reformads elavurà 1562 in catechissem sin incumbensa dal prinzi electur Fadri III (1516–1576); quest resum da la cretta reformada è lura vegnì il pli derasà.

La Svizra gida

Ma il mintgadi d'ina minoritad da 600 000 olmas, en in pajais che sa remetta plaun a plaun suenter decennis da communissem, n'è betg adina simpel. Bernhard: «En Rumenia èn las baselgias separadas dal stadi e na pon incassar daners da taglia. Las pravedas dependan da las contribuziuns da lur commembers. Nundumbraivlas famiglias vivan sut il minimum d'existenza; ina paja mensila da CHF 80 – 100 è la regla a blers lieus. En tals cas na vanza nagut per ina contribuziun ecclesiastica. Dalonder la situaziun finanziaria precara da bleras pravedas, cunzunt pitschnas pravedas ruralas. La baselgia e la chasa dal plevon èn savens en in

stadi uschè deplorabel ch'ins na sa gnanca las stgaudar endretg. Per cletg padrineschan pravedas svizras bleras pravedas pitschnas ch'i gidan adina puspè finanziain. Ins sa era grà che l'Agid protestant svizzer gida plevons reformads rumens e lur pravedas tras l'agid a collegas da l'Europa da l'ost (...). La baselgia reformada batta anc adina per la restituziun da ses bains confiscads 1948 (...). Savens sto'la processar enfin a Strassburg per imobiglias. Fin uss ha'la survegni enavos strusch 10 % da las scolas, instituziuns socialas ed abitaziuns, dals ers e guauds confiscads 1948. Senza lezza basa materiala èsi ordvart grev d'ademplier almain quels pensums (...) che collavuratur da la baselgia reformada pudessan surpigliar» (p. 25). La pitschna baselgia evangelica luterana germanofona (forsa 10 000 – 15 000 olmas), cun sia facultad teologica a Sibiu (tudestg Hermannstadt), sa chatta en ina situaziun sumeglianta e survegn agid da baselgias en Germania. Tiers vegnan aspiraziuns politicas, independentas da la confessiun, che la minoritad ungaraisa dastga far valair en connex cun sia relevanza numerica e sias veglias tradiziuns scolasticas e culturalas. Var la mesadad viva en l'uscheditg Pamântul Secuilor / Székelyföld, al pe da las Carpatas da l'ost, en las provinzas Covasna/Kovácsna e Harghita/Hargita, nua che la maioritad da las var 550 000 olmas è ungaraisa e ch'ils Rumens ortodoxs fan ora mo ina minoritad. Cummissiuns parlamentaras refusechan adina puspè projects da lescha d'autonomia per lezza regiun. Retschertgas d'opiniun han mussà che la populaziun da Rumenia sa fida da sias baselgias bler dapli che d'instituziuns statalas; perquai èsi da sperar che la solidaritad ecumenica ord pajais pli bainstants pussibileschia vivnavant a las pravedas rumenas da meglierar trasor la situaziun sociala en lur bel pajais.

1) **Jan-Andrea Bernhard, Reformiert-Sein in Rumänien.** En: «G2W», 9/2006, pp. 24-25. **Adressa: Birmendorferstraße 52, Postfach 9329, 8036 Turitg. Fax: 043 322 22 40. Posta electronica: g2w.sui@bluewin.ch**

2) **Gábor Barta, La première période de la Principauté de Transylvanie (1526-1606), p. 283, en: Béla Köpeczi (ed.), «Histoire de la Transylvanie», Budapest (Akadémiai Kiadó, ISBN 963 05 5901 3) 1992.**